

Ruotsin EMU ratkaisu ja Suomi*

MIKA ERKKILÄ

ekonomisti

Skandinaviska Enskilda Banken

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskohteen rajaus

Tämän raportin tarkoituksena on valottaa Suomen ja Ruotsin EMU-ratkaisujen suhdetta toisiinsa. Erityisesti pohditaan Ruotsin ratkaisua Suomen näkökulmasta ja miten se vaikuttaa Suomen hyötyihin ja haittoihin Euroopan talous- ja rahaliitosta eli nettohyötyyn. Ruotsin ratkaisu on yksi, joskaan ei ainoa tekijä, joka vaikuttaa Suomeen asemaan rahaliiton jäsenenä. Jos Ruotsi päättää jäädä ulos EMUn kolmannesta vaiheesta, on sillä omat vaikutuksensa Suomeen. Silloin myös Suomen asema rahaliiton jäsenenä muodostuisi toiseksi verrattuna siihen että Ruotsikin päättäisi hakea jäsenyyttä. Sama pätee tilanteessa, jos Suomi päättäisi jäädä ulos EMUn kolmannesta vaiheesta ja Ruotsi

ottaisi käyttöön yhteisen rahan.

Koska kaikki EU-maat eivät tule todennäköisesti täyttämään unionisopimuksessa määriteltyjä ehtoja, ns. lähentymis- tai konvergenssikriteerejä, vuonna 1997, ne eivät myöskään tule osallistumaan EMUn kolmanteen vaiheeseen heti vuoden 1999 alusta. Päätös EMUn kolmanteen vaiheeseen siirtyvistä maista tehdään kevään 1998 aikana. Syntynee aluksi ns. kahden vaiheen EMU, jossa osa EU-maista ottaa käyttöön yhteisen valuutan ja osa maista jää yhteisen valuutta-alueen ulkopuolelle, ns. poikkeusmaiksi. Tässä raportissa on pyritty hyödyntämään jo olemassa olevaa, aiheeseen liittyvää tietoa ja tutkimusta. Kiinnostunut lukija löytää raportin lopusta kirjallisuusluettelon, joka antaa viitteitä aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta, vaikka se ei pyrikään kattamaan kaikkea tällä alalla tehtyä tutkimusta.

* Tämä raportti on laadittu valtioneuvoston kanslian asettaman, EMU:n taloudellisia vaikutuksia kartoittavan asiantuntijaryhmän toimeksiannosta ja julkaistiin valtioneuvoston kanslian julkaisusarjassa.

1.2 Talous- ja rahaliiton kolmas vaihe sekä Suomen ja Ruotsin suhde siihen

Suomen EU-jäsenyydestä käydyssä keskuste-

lussa nousi usein esille Ruotsin ratkaisu ja sen mahdolliset Suomen ratkaisuun. EU-jäsenyyteen varauksellisesti suhtautuvien keskuudessa nähtiin, että Suomi ja Ruotsi taloudellisesti ovat samanlaisia, joten maiden oli myös luonnollista tehdä samansisältöinen integraatoratkaisu (vrt. Jonung ja Sjöholm 1996). Silloin myös jäsenyydestä tai ulosjäämisestä saatavat hyödyt olisivat suuremmat.

EMU on lähivuosien todennäköisesti merkittävin yksittäinen talouspoliittinen ratkaisu. Suomen EMU-jäsenyydellä on suuret taloudelliset vaikutukset, mahdollisesti paljon suuremmat kuin EU-jäsenyydellä. EMU on EU:n sisämarkkinoiden luonnollinen jatko ja sisämarkkinoista saatavat hyödyt ovat suuremmat kuin ilman EMUa ja yhteistä rahaa, euroa.

Pohdittaessa Suomen EMU-ratkaisua ja siitä saataviin hyötyihin ja haittoihin, nousee Ruotsin ratkaisu yhdeksi tekijäksi, joskaan ei ainoaksi, jonka mukaan hyötyjä ja haittoja pitää punnita. Yhteys EU-ratkaisuun on siten helposti nähtävissä. EMU-jäsenyydestä keskusteltaessa voidaan asettaa hyötyjen ja haittojen suhde osittain riippuvaksi Ruotsin, ja myös muiden maiden, kannasta. Yhteisestä rahasta saatavat kustannussäästöt muodostuvat suuremmiksi mitä enemmän maita ottaa käyttöön yhteisen rahan tai mitä enemmän mukaan menevät maat käyvät ulkomaankauppaa keskenään.

Alueelliset integraatoratkaisut "imevät" usein mukaansa ulkopuolisia maita, jos jäsenmaat päättävät syventää keskinäistä yhteistyötään. Vaihtoehtoiskustannus ulkopuolelle jäämisestä kasvaa silloin, koska sisällä olevat yhtiöt saavat kilpailuetua ulkopuolelle jääneisiin kilpailijoihinsa verrattuna. Jos riittävän monta ulkopuolista maata hakee jäsenyyttä, voi se vetää mukaansa loputkin, alunperin vastahakoisesti suhtautuneet maat.

Vienti alueen ulkopuolisista maista keskus-

taan vaikeutuu. Yrityksen ainoaksi vaihtoehdoksi voi silloin muodostua päätös investointien suuntaamiseksi keskustaan, kotimaahan tehtyjen investointien sijaan. Saadakseen samanlaiset kilpailuedut kuin keskustassa toimiva yritys, periferian yritys sijoittaa tuotantonsa samalle alueelle.

EU:n sisämarkkinaohjelmalla syvennettiin sen jäsenmaiden välistä yhteistyötä muodostamalla koko EU:n laajuiset, rajattomat markkinat, joilla tavarat, palvelut, ihmiset ja pääomat voivat liikkua vapaasti. EU:n ulkopuolisissa maissa heräsi pelko investointien suuntautumisesta niistä maista pois ja EU-alueelle. Sisämarkkinoilla toimivien yritysten saama parempi kilpailuetu ulkopuolella toimiviin nähden oli yksi syy minkä takia Suomi haki EU:n täysjäsenyyttä. Sisämarkkinaohjelma laukaisi siten prosessin, jonka lopputuloksena Suomesta tuli täysjäsen vuoden 1995 alusta.

Tarkasteltaessa Suomen näkökulmasta mikä saattaisi olla se "riittävän monta" maata, jotka päättävät syventää yhteistyötään, luontevaksi lähtökohdaksi voi ottaa Suomea monella tavalla muistuttavien, EU:n pohjoisten jäsenmaiden ja erityisesti Ruotsin ratkaisun. Näiden maiden, erityisesti Ruotsin, ratkaisu voisi olla se tekijä, jolla Suomen hyödyt EMUsta muodostuvat ratkaisevasti haittoja suuremmiksi. Vaihtoehtoiskustannus EMUn ulkopuolelle jäämisestä kasvaisi silloin.

EMUsta saatavat hyödyt esim. kilpailun kirstymisen muodossa ja transaktiokustannusten säästöinä muodostuvat sitä pienemmiksi, mitä vähemmän maita liittyy EMUn kolmanteen vaiheeseen ja vastaavasti mitä enemmän maita jää ulkopuolelle.

On selvää, että esim. vain Etelä-Euroopan maiden ottaessa käyttöön yhteisen valuutan, hyödyt Suomelle jäsenyydestä EMUn kolmannessa vaiheessa muodostuvat pienemmiksi,

kuin jos siihen liittyisi myös EU:n keski- ja pohjoiseurooppalaisia jäsenmaita. Kysymys ei siis ole siitä, että hyödyt eivät ollenkaan realisoituisi, ne olisivat vain pienemmät edellisessä tapauksessa verrattuna jälkimmäiseen.

Mikrotaloudellisten tehokkuushyötyjen, resurssien paremmasta kohdentumisesta saatavien voittojen ja kilpailun kiristymisen maksimoimisen kannalta, mahdollisimman laaja rahaliitto on siten kaikkien maiden intressissä. EU:n jäsenmaiden eli mm. Suomen ja Ruotsin edut ovat siis tässä suhteessa samanlaiset ja yhteneväiset.

Pohdittaessa Suomen asemaa, ratkaisuja ja EMUn hyötyjen maksimointia, edellä esitetyt näkökohdat ovat osa sitä kokonaisuutta, jonka pohjalta tulee ottaa kantaa Suomen jäsenyyteen EMUn kolmanteen vaiheeseen.

Argumentit EMUn puolesta ja vastaan voidaan jakaa tehokkuus- tai mikrotaloudellisiin hyötyihin, makrotaloudellisiin sekä strategiaan näkökohtiin, jotka voivat olla sekä hyötyjä että haittoja. Mikrotaloudelliset hyödyt seuraavat talouden tehokkaamman toiminnan, resurssien paremman kohdentumisen ja siten tuotannollisten resurssien käytön tehostumisesta saatavilla säästöillä. Resurssien paremman kohdentumisen kautta ne saadaan entistä tuottavampaan käyttöön, kun ne ohjataan uudelleen suhteellisesti tuottamattomasta paremmin tuottavaan toimintaan. Samalla tuottavuus nousee.

Yhteisestä rahasta seuraa myös kustannussäästöjä transaktiokustannusten poistumisen muodossa. Valuutanvaihdon poistumisesta kertyy säästöjä ja resursseja vapautuu tuottavampaan toimintaan. Ruotsin ulosjäättyä EMUsta vähentäisi Suomen saamia tehokkuus- ja kustannussäästöjä, vaikkakaan ne eivät häviäisi kokonaan.

Makrotaloudelliset sekä strategiset näkökohdat liittyvät korko- ja inflaatiokehitykseen

EMUssa verrattuna ulkopuolella pysymiseen sekä maan mahdollisuuteen harjoittaa raha- ja valuuttakurssipolitiikkaa EMUn ulkopuolella. Esim. vientikysynnän nopean laskun takia voi olla maalle edullista harjoittaa ekspansiivista rahapolitiikkaa, jolloin tarvitaan nimellisen valuuttakurssin joustomahdollisuutta. EMUssa tämä ei ole mahdollista, jos sen suhdannekehitys poikkeaa EMUn keskimääräisistä suhdanteista. Hyvän uskottavuuden omaava kansallinen keskuspankki voisi harjoittaa ekspansiivista rahapolitiikkaa ilman että ns. korko- tai devalvaatiopreemio nousee suhteettoman paljon. Huonon uskottavuuden omaava keskuspankki ei taas voisi tätä tehdä. Siten EMUssa vallitsevaa korkoa korkeampi korko on se hinta, jonka maan täytyy maksaa jäämällä EMUn ulkopuolelle. Jäämällä EMUn ulkopuolelle maa haluaa varmistaa itselleen devalvaatiomahdollisuuden suhdanteiden heikentyessä. Samalla siitä kuitenkin joutuu maksamaan hinnan EMUa korkeamman korkotason muodossa.

Ratkaisevaksi nousee silloin mikä on EMUn ulkopuolelle jäävän maan todellinen talouspoliittinen pelivara ja miten sen ja EMUn valuuttakurssisuhteet järjestetään. Käytännössä tämä tarkoittaa joko valuuttakurssin kelluntaa tai ns. ERM 2-jäsenyyttä. Jos on sitä mieltä, että EMUn ulkopuolella voi olla aitoa valinnanvaraa noudatetun politiikan suhteen ja hyödyt nousevat kustannuksia suuremmiksi, silloin kannattaa jättäytyä EMUn ulkopuolelle. Muussa tapauksessa ei. Jos kelluvan tai ERM 2-järjestelmässä olevan Ruotsin kruunun uskottavuus ei kärsisi, silloin Ruotsilla olisi aitoa valinnanvaraa talouspolitiikan suhteen EMUn ulkopuolella. EMUssa mukana olevalla Suomella ei tätä mahdollisuutta olisi.

Onkin todennäköistä, että EMU-maat pyrkivät sitomaan EMUn ulkopuolelle jäävien maiden kädet, jotta ns. kilpailukykydevalvaatiot ei-

vät olisi mahdollisia. EMUn ensi vaiheen todennäköisimmät maat, mm. Saksa, Ranska ja Benelux-maat, ovat ilmaisseet huolensa, että kolmannen vaiheen ulkopuoliset maat antavat valuuttansa heiketä enemmän kuin mihin inflatio-ero oikeuttaa.

Euroopan keskuspankin EKP:n päätöksenteo ja Suomen mahdollisuudet vaikuttaa siihen, kuuluu myös niihin strategiisiin kysymyksenasetteluihin, jotka nousevat esille Suomen EMU-jäsenyyden yhteydessä. EKP:n päätöksenteossa jäsenmailla on yksi ääni kukin ja päätökset tehdään pääsääntöisesti yksinkertaisella enemmistöllä.

Suomen muodollinen vaikutusvalta on tietysti suhteellisesti suurempi suppeassa kuin laajassa EMUssa. Toisaalta Suomella ei välttämättä tule olemaan liittolaisia suppeassa EMUssa, jos se samalla tarkoittaa Ruotsin ulosjääntiä. Siten Ruotsilla saattaa olla marginaalivaikutus Suomen kannalta laajassa EMUssa. Suomen ja Ruotsin talouksien suhteellisen suuri samankaltaisuus ja samalla suhteellisen suuri erilaisuus verrattuna muihin todennäköisiin EMU-maihin, lisää todennäköisyyttä että Suomen ja Ruotsin preferenssit noudatetun rahapolitiikan suhteen ovat yhteneväiset. Tämä puoltaa sitä näkökohtaa, että molemmat maat tekevät samanlaisen EMU-ratkaisun.

Luvussa 2 tarkastellaan Suomen ja Ruotsin keskinäistä ulkomaankaupan laajuutta sekä ulkomaankaupan kilpailuasetelmia kolmansilla markkinoilla. Suomi ja Ruotsi ovat molemmat suhteellisen suhdanneherkkiä maita ja siten alttiita tärkeimpien vientituotteiden hintavaihtelulle. Luvussa 3 keskitytään siksi ulkomaankaupan hintahäiriöiden välittymiseen kotimaan ja valuuttakurssin rooliin häiriöiden vaimentamisessa EMUssa ja EMUn ulkopuolella. Samassa luvussa pohditaan maiden ns. dollari-riippuvuutta eli Yhdysvaltain dollarin vaihtelu-

jen vaikutuksia Suomen ja Ruotsin ulkomaankauppaan sekä sen osuutta ulkomaankaupan hinnoittelu- ja laskutusvaluuttana. Lopuksi luvussa 4 kootaan johtopäätökset.

2 Suomen ja Ruotsin ulkomaankaupan kilpailuasetelmat

2.1 EMUn tehokkuushyödyt ja ulkomaankaupan suuruus

EMUsta saatavat tehokkuushyödyt riippuvat suoraan mukana olevien maiden taloudellisen kanssakäymisen suuruudesta. Mitä enemmän maat ovat taloudellisesti riippuvaisempia toisistaan, sitä suuremmat ovat myös yhteisestä rahasta saatavat hyödyt. Sen takia esim. Yhdysvaltojen eri osavalttojen kannattaa käyttää yhteistä rahaa ja saman logiikan mukaan myös EMUsta hyötyvät eniten ne EU:n maat, jotka ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa keskinäisen ulkomaankaupan ja investointien kautta.

Yhteisen valuutan mikrotaloudelliset hyödyt tulevat EMU-valuuttojen keskinäisestä valuuttavaihtokustannusten poistumisesta, valuuttakurssiriskin suojautumiskustannusten pienene- misestä, pääoman paremmasta kohdentumisesta EMU-tasolla ja kilpailun lisääntymisestä (kun hinnat ilmoitetaan samassa valuutassa)¹.

Kaikki nämä hyödyt ovat suurempia mitä enemmän EMUun menevät maat käyvät ulkomaankauppaa keskenään tai mitä suuremmat investointi- ja pääomavirrat ovat maiden kesken. Mitä suurempi on ulkomaankaupan volyy- mi kahden maan kesken, sitä suurempia ovat valuuttavaihdosta aiheutuvat kustannukset, eli valuuttojen osto- ja myyntikurssien erotuksesta

¹ Kattavan yleisesityksen EMUn hyödyistä ja haitoista antaa esim. Kotilainen, Alho ja Erkkilä (1994).

sekä erilaisista toimitusmaksuista. Samaten kustannukset valuuttakurssiriskiltä suojautumiseen ovat suuremmat. Kun maat käyvät enemmän kauppaa keskenään eri valuutoissa, myös kustannukset niiden vaihtamisesta toisiinsa nousevat. Vaihtotarve poistuu kokonaan, jos kansalliset valuutat korvataan yhteisellä valuutalla. Ulkomaanvaluutassa käytävä tulevien EMU-maiden kauppa muuttuu kotimaanvaluutassa käytäväksi kaupaksi EMU-alueen sisällä.

Myös kilpailu tavaramarkkinoilla lisääntyy sitä enemmän, mitä suurempi osa tietyn, annetun EMU-maan tuonnista tulee muualta EMU-alueelta. Hintavertailujen tekeminen eri maiden välillä helpottuu, kun hinnat ilmoitetaan yhteisessä valuutassa, esim. hintavertailujen tekeminen Suomen eri osien välillä on helppoa, kun taas esim. hintavertailujen tekeminen Suomen ja Saksan välillä on vaikeampaa, koska hinnat ilmoitetaan kunkin oman maan valuutassa. Mitä suurempi osa kotimaisesta tuotannosta on alttiina tuonnille eli siis ulkomaiselle kilpailulle, sitä enemmän kilpailu myös kiristyy kotimarkkinoilla hintavertailun maiden välillä helpottuessa.

Pääoman paremmasta kohdentumisesta tulevat säästöt ovat niinkään suurempia, mitä suurempia ovat pääomavirrat eli määrät EMUun osallistuvien maiden kesken. Tämä johtuu valuuttakurssiriskin poistumisesta ja korkotasojen yhtäläistymisestä maiden kesken, jolloin mainitut tekijät eivät vaikuta investointien määräytymiseen.

Suomen ja Ruotsin keskinäinen ulkomaankauppa on suhteellisen suurta. Ruotsiin suuntautuvan viennin osuus Suomen kokonaisviennistä n. 10 prosenttia, kun taas Suomen osuus Ruotsin kokonaisviennistä on karkeasti ottaen n. puolet tästä eli 5 prosenttia.

Tämä epäsuhta viittaa myös yhteisestä rahasta saataviin hyötyihin. Ulkomaankauppa-

osuuksilla mitattuna Suomi on enemmän riippuvainen Ruotsista kuin Ruotsi Suomesta.

Ruotsin liittyessä EMUun kaikki yhteisen rahan tarjoamat tehokkuushyödyt tietenkin kasvavat, koska Ruotsi on Suomen tärkeimpiä ulkomaankauppakumppaneita. Ruotsin osuus Suomen koko ulkomaankaupasta (vientä ja tuonti) on 9 prosenttia eli toiseksi tärkein, yksittäinen, maa, Saksan jälkeen. Ruotsin osuus on varsin suuri, olettaen ns. ydin-EMU:n (joka koostuisi Saksasta, Ranskasta, Benelux-maista, Itävallasta ja Irlannista). Ydin-EMU:n osuus Suomen ulkomaankaupasta vuonna 1995 olisi ollut 35 prosenttia. Ruotsin osuus Suomen koko ulkomaankaupasta vuonna 1995 oli 9 prosenttia (Erkkilä ja Widgrén 1996).

Lisäksi investointi- ja muut pääomavirrat Suomen ja Ruotsin kesken ovat suuria. Suomesta ulkomaille suuntautuneiden suorien sijoitusten määrästä noin 4.5 miljardia suuntautui Ruotsiin. Tämä vastaa vajaata kolmannelle kaikista Suomesta ulkomaille tehdyistä suorista sijoituksista vuonna 1996. Suomesta ulkomaille suuntautuneista kumuloituneista sijoituksista eli ns. pääomakannasta, noin viidennes on Ruotsissa (Erkkilä 1997). Niinkään Suomesta ulkomaille suuntautuneista finanssi- eli ns. portfoliosijoitusten virroista sekä kannasta iso osuus on Ruotsissa.

Vuoden 1993 laskutusvaluuttatilastojen pohjalta tehdyt arviot suorien valuutanvaihtokustannusten säästöistä antoivat tulokseksi vajaat 400 miljoonaa markkaa Suomen tavarakaupassa, mikä oli 0.08 prosenttia markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta. Arvio oli tehty ns. laajan EMU:n pohjalta eli olettaen että kaikki 15 EU-maata olisivat muodostaneet EMU:n (Kotilainen, Alho ja Erkkilä 1994).

Lisäksi säästöt valuuttakurssiriskiltä suojautumisen poistumiselta arvioitiin runsaaksi 0.1 prosentiksi Suomen BKT:sta. Suomen kohdalla

on kaikkien transaktiokustannusten poistumisen vaikutukseksi arvoitu vajaan 0.5 prosentin säästö BKT:sta vuodessa laajan syntyessä. Ruotsin ulosjänti EMUsta vähentäisi näitä säästöjä (Kotilainen, Alho ja Erkkilä 1994).

Viennin volyyymi vaikuttaa suoraan valuuttavaihtokustannusten säästöihin ja valuuttakurssien volatiilisuus vaikuttaa puolestaan valuuttakurssivaihtelujen suojautumisen kustannuksiin. Mitä enemmän valuuttakurssit vaihtelevat, sitä suuremmat ovat kustannukset niiden suojautumiselta. Kun Suomi siirtyi kiinteiden valuuttakurssien järjestelmästä kelluntaan syyskuussa 1992, suojautumiskustannukset kasvoivat niinikään (Kotilainen, Alho ja Erkkilä 1994). Suomalaisten ulkomaankauppaa harjoittavien yritysten suojautumiskustannukset olisivat siis periaatteessa suurempia tilanteessa, jossa Ruotsi kelluttaa valuuttansa EMUn ulkopuolella, kuin jos se kiinnittäisi kruununsa euroon.

Jos lisäksi EMUn ja kolmansien maiden kanssa käytävässä kaupassa -- siis myös Ruotsin kanssa sen jäädessä ulkopuolelle ja Suomen liittyessä -- siirrytään käyttämään euroa, koituu tästä lisäsäästöjä EMU-alueen yrityksille. Säästöt kasvavat mitä enemmän euro syrjäyttää muita valuuttoja.

Ulkomaankaupassa saatavien suorien säästöjen lisäksi EMUlla on vaikutusta mukaan menevien ja ulkopuolelle jäävien maiden kilpailuasetelmiin. Maat, joiden tuotantorakenne on samanlainen, vievät samanlaisia tuotteita ja kilpailevat siten keskenään kolmansilla markkinoilla. Kilpailukyvyyn paraneminen johtaa kyseisen maan markkinaosuuden kasvuun ja muiden maiden vastaavan osuuden pienentymiseen lyhyellä aikavälillä. Jos myös vientimarkkinat kasvavat pidemmällä aikavälillä, kaikki maat hyötyvät tästä eikä siten yhden maan kilpailukyvyyn kasvu johda välttämättä kilpailijoiden markkinaosuuksien pienentymiseen. Lyhyellä

aikavälillä kuitenkin esim. devalvaatiolla hankittu väliaikainen kilpailuetu on suoraan pois kilpailijamailta. Devalvaatiot johtavat helposti kilpailijan samanlaiseen reaktioon, jolloin saattaa syntyä kilpailevien devalvaatioiden sarja, josta kukaan ei hyödy.

2.2 Viennin markkinaosuudet

Taulukossa 1 on kuvattu Suomen ja Ruotsin kokonaisviennin suhteellisia markkinaosuuksia vuosina 1985, 1990 ja 1993. Suhteellinen markkinaosuus on kyseisen maan osuus kaikkien OECD-maiden yhteenlasketusta viennistä annetulla toimialalla suhteutettuna maan osuuteen OECD-maiden kokonaisviennistä. Mittari kuvaa siis Suomen ja Ruotsin suhteellista tärkeyttä vientimaina eri toimialoilla. Taulukkoon on otettu mukaan ne toimialat joilla molemmat maat ovat samanaikaisesti suhteellisen suuria viejiä (suhteutettuna maan kokoon) ja keskinäisiä kilpailijoita. Taulukko kuvaa siis Suomen ja Ruotsin välistä viennin kilpailutilannetta toimialoittain eriteltynä, Suomen kannalta. Suluissa on kuvattu kyseisten toimialojen prosenttiosuutta Suomen kokonaisviennistä.

Taulukosta nähdään että Suomen viennistä varsin suuri osa on suoraan altistunut kilpailuun Ruotsin kanssa. Tämä osuus on vaihdellut 52 ja 61 prosentin välillä vuosina 1985, 1990 ja 1993. Kilpailua on sekä raaka-aineissa ja puolivalmisteissa (puutavara ja paperimassa) että pidemmälle jalostetuissa tuotteissa, esim. telekommunikaatio ja kulutuselektronikka. Perusmetallit rauta ja teräs on toinen tuoteryhmä, missä Suomi ja Ruotsi ovat molemmat suhteellisen suuria viejiä. Sama pätee metsäteollisuuden tuotteisiin kuten paperiin ja pahviin.

Tällä tavalla laskettuna Suomi ja Ruotsi ovat erikoistuneet viemään pääasiassa metsä- ja metalliteollisuuden tuotteita. Suomalaiset yrityk-

Taulukko 1 Suomen ja Ruotsin viennin kilpailutilanne vuosina 1985, 1990 ja 1993

1985	1990	1993
Paperi ja pahvi ja tuotteet niistä, kuljetusvälineet, puutavara, rauta ja teräs, yleiskäyttöiset teoll. koneet ja laitteet, paperimassa, puutuotteet, nahka, huonekalut (yht. 55 % Suomen kokonaisviennistä)	Paperi ja pahvi ja tuotteet niistä, eri toimialojen erik. koneet, yleiskäyttöiset teoll. koneet ja laitteet, rauta ja teräs, telekommunikaatio ja kulutuselektronikka, paperimassa, puutuotteet, nahka (yht. 61 % Suomen kokonaisviennistä)	Paperi ja pahvi ja tuotteet niistä, rauta ja teräs, telekommunikaatio ja kulutuselektronikka, puutavara, voimakoneet ja moottorit, öljy, puutuotteet, paperimassa, nahka (yht. 52 % Suomen kokonaisviennistä)

Lähde: Erkkilä ja Widgrén 1996

set kohtaavat kilpailua Ruotsista paperissa ja pahvissa, puutuotteissa sekä puutavarassa. Perusmetallien viennissä Ruotsi on Suomen tärkeä kilpailija. Samaten molemmat maat ovat sähköteknisten tuotteiden ja teollisuuden eri voimakoneiden ja moottoreiden suhteellisen suuria viejiä. Öljyn vienti on itse asiassa sen välitystä muiden maiden välillä. Tässä tapauksessa Suomi ja Ruotsi toimivat ns. transitomaina.

Taulukkoon 2 on koottu kilpailevien vientituotteiden osuudet Suomen kokonaisviennistä vuonna 1993.

Tällä tavalla tarkasteltuna nousevat metsä-, perusmetallien ja sähköteknisen teollisuuden tuotteet tärkeimmiksi, yksittäisiksi toimialoiksi, joiden vientiin Suomi ja Ruotsi molemmat ovat erikoistuneet. Kemiallisen metsäteollisuuden ja perusmetallit ovat Suomen kaksi suurinta vientitoimialaa ja molemmat kohtaavat kilpailua Ruotsista.

Suhteellisen harvat toimialat edustavat siten suhteellisen suurta osuutta Suomen kokonaisviennistä. Yksistään metsäteollisuuden osuus on suoraan runsas kolmannes (35 prosenttia) Suomen viennistä. Epäsuorasti Suomen riippuvuus metsäteollisuuden viennistä on tätä suurempi, kun tähän lisätään metsäteollisuudesta riippuvat muut toimialat, esim. alihankkijat.

Perusmetalliteollisuuden vientiosuus on melkein 6 prosenttia.

Suomen ja Ruotsin viennin samankaltaisuus viittaa myös maiden tuotantorakenteiden samankaltaisuuteen. Suomen ja Ruotsin viennin pitkälle samanlainen erikoistuminen tarkoittaa että Suomen EMUsta saamat hyödyt saattaisivat nousta suuremmiksi, jos molemmat maat tekevät samansisältöisen ratkaisun. Suomen

Taulukko 2 Suomen ja Ruotsin kilpailevien vientituotteiden prosentiosuudet Suomen kokonaisviennistä vuonna 1993

tuote	%-osuus Suomen viennistä
Paperi ja pahvi sekä tuotteet niistä	24.9
Rauta ja teräs	5.9
Puh. radio ja tv-laitteet	5.2
Puutavara ja korkki	5.0
Voimakoneet ja moottorit	3.3
Öljy ja öljytuotteet	2.7
Puu- ja korkkituotteet	2.5
Paperimassa	2.2
Yhteensä	52.2

Lähde: Erkkilä ja Widgrén 1996

nettohyötyjen kannalta on tärkeätä että haitat pystytään minimoimaan, joita saattaa syntyä jos Ruotsi jää ulkopuolelle.

Koko ulkomaankaupan kilpailuasetelmien lisäksi voidaan verrata Suomen ja Ruotsin viennin rakennetta ydin-EMUun ja koko EU:iin.

Suomen vienti on suurinpiirtein yhtä keskitettyä suppeaan ydin-EMUun kuin laajempaan, kaikki EU-maat käsittävään EMUun. Suomen 10 suurinta vientitoimialaa edustavat noin 75 prosenttia viennistä EMUun. Metsäteollisuuden asema on hallitseva. Se on puolet koko viennin arvosta suppeaan EMUun ja jonkin verran pienempi (noin 40 prosenttia) laajaan EMUun. Yksistään paperin ja pahvin osuus on kolmannes.

Perusmetalliteollisuuden, sähköteknisen ja metalliteollisuuden toimialat mahtuvat 10 suurimman toimialan joukkoon. Perusmetallien osuus viennistä EU:iin on noin 10 prosenttia. Metalliteollisuus kokonaisuudessaan on heterogeenisempi kuin metsäteollisuus.

Suomi tuo myös paljon saman toimialan metalliteollisuuden tuotteita kuin se vie eli ristikkäiskauppa on suhteellisen suurta. Suomi on metsäteollisuuden tavaroiden suuri nettoviejä eli vienti on suurta verrattuna tuontiin ja ristikkäiskauppa on siten pientä.

Ruotsin vienti suppeaan ja laajaan EMUun on myös metsä- ja perusteollisuusvaltaista. Niiden suhteellinen tärkeys on kuitenkin jonkin verran pienempi kuin Suomen viennissä.

Kahden tai useamman maan viennin tai tuotannon rakenteen samankaltaisuudella on suora vaikutus maan kykyyn stabiloida talouttaan maakohtaisen shokin tapauksessa. Talouspolitiikan reaktio tähän yhtä maata kohtaavaan kriisiin eroaa yhteisen valuutta-alueen muista maista. Suomen ja Ruotsin viennin samankaltaisuus johtaa siihen, että esim. molempien

maiden metsäteollisuutta kohtaavan vientikysynnän laskun negatiiviset vaikutukset voitaisiin helpommin torjua esim. löysäämällä rahapolitiikkaa Ruotsissa, sen jäädessä ulos EMUsta. Suomella ei tätä mahdollisuutta olisi, jos se EMUn ainoana maana kohtaisi metsäteollisuuden kohdistuvan vientikysynnän häiriön¹.

Suomen ja Ruotsin viennin rakenteen samankaltaisuudella on siten merkitystä maiden tehdessä erilaiset EMU-ratkaisut. Ulosjäävä maa voisi palauttaa kilpailukykyä nopeammin kuin mitä EMUn jäsenenä voi tehdä, olettaen että häiriö kohdistuu kyseiseen maahan ainoana EMUn jäsenistä. Tämä johtaa markkinaosuuksien katoon lyhyellä aikavälillä. Koska Suomen kansantalous on kokonsa puolesta pieni tekijä EMUssa, ei muista maista poiketen ainoastaan Suomeen kohdistuvalla häiriöllä olisi mitään merkitystä. EKP:n rahapolitiikkaa ei siis muutettaisi ainoastaan sen takia (Kaitila 1996). Tässäkin Ruotsin marginaalivaikutus saattaisi auttaa, jos Suomen ja Ruotsin preferenssit rahapolitiikan virityksen suhteen olisivat suurinpiirtein samanlaiset.

Kun Ruotsin kanssa kilpailevien tavaroiden ja toimialojen osuus on yli puolet Suomen kokonaisviennistä, on tärkeätä turvata Suomen viennin kilpailukyky tilanteessa, jossa Suomi on EMUn jäsen ja Ruotsi jää sen ulkopuolelle. Siksi on tärkeätä huolehtia siitä, että Ruotsi ei saa väliaikaista kilpailuetua esim. antamalla valuuttansa heiketä.

Viennin kilpailuasetelmien ja rakenteellisen samankaltaisuuden lisäksi muita vientiyhteyksien kannattavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat ulkomaankauppahintojen vaihtelut ja vientihinta-

¹ Liittyminen EMUun saattaa myös aikaa myöten muuttaa tuotantorakennetta ja siten vähentää talouden häiriöalttiutta, mutta ainakin keskipitkällä aikavälillä talouden rakenne on annettu.

häiriöiden välittyminen kotimaahan.

3 *Ulkomaankaupan häiriöalttius*

Suomen kansantalous on perinteisesti ollut altis ulkomaankaupan kautta välittyville häiriöille. Ulkomaankaupan ja erityisesti viennin yksikköhintojen muutoksista alkunsa saaneet häiriöt ovat Suomessa olleet tavallisia. Maailmanmarkkinoiden voimakkaat vientihintojen nousut ovat lisänneet kotimaista likviditeettiä ja sitä kautta ylikuumentaneet taloutta. Vastaavasti voimakkaat hintojen romahdukset ovat saaneet aikaan matalasuhdanteen.

Valuuttakurssin muutoksilla voidaan vaikuttaa ulkomaanvaluutassa mitattuihin maailmanmarkkinahintojen vaihteluihin. Joustavalla valuuttakurssilla voidaan vähentää tai kokonaan eliminoida vientihintojen vaihtelut kotimaanvaluutassa mitattuihin vientituloihin. Ne eivät tosin sanoen lyö läpi koko voimakkuudellaan yritysten kannattavuuteen, koska yksikköhintojen vaihtelut vaikuttavat suoraan vientituloihin. Vientihintojen lisäksi myös tuontihinnat saattavat muuttua. Tämä ns. vaihtosuhteen eli vienti- ja tuontihintojen suhde on aiemmin ollut Suomessa yksi talouspolitiikkaa voimakkaasti rajoittava tekijä, mutta yhteisen rahan oloissa maksutaserajoitteen merkitys perinteisessä mielessä poistuu (Kiander 1996). EMUn ulkopuolelle jääville maille se jää voimaan.

3.1 *Vientihintojen vaihtelut ja valuuttakurssi*

Jos valuuttakurssijoustoa ei ole, pääsevät vientihintojen vaihtelut heijastumaan täysimääräisesti kotimaanvaluutassa mitattuihin vientituloihin ja siten vientiyritysten kannattavuuteen. Tuntuva vientihintojen nousu on johtanut yleensä reaalisen valuuttakurssin vahvistumiseen, eli kotimaisen suhteellisen hintatason

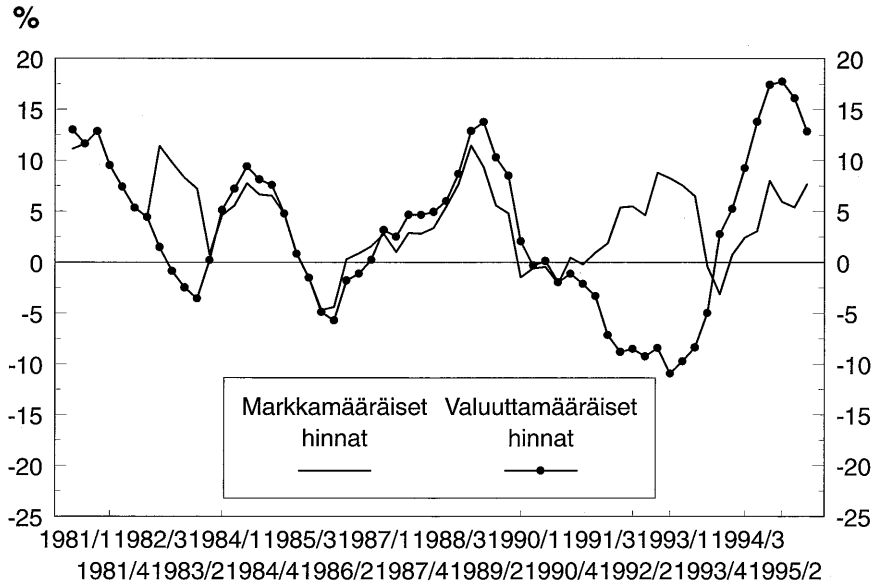
(kotimaisen hintatason suhde ulkomaiseen) nousuun. Jos nimellinen valuuttakurssi on kiinteä, reaalisen valuuttakurssin vahvistumisen täytyy tapahtua kotimaisen hintatason nousun eli inflaation kautta. Nimellisen valuuttakurssin ollessa lukittu, vientihintojen nousu heijastuu täysimääräisenä kotimaiseen hintatasoon. Hintojen laskiessa tämä taas heijastuu kotimaisen hintatason suhteellisella laskulla eli deflaatiolla.

Maailmanmarkkinahintojen heilahteluja voidaan vaimentaa valuuttakurssin muutoksilla. Suomen markoissa mitatut vientihinnat eivät silloin muutu yhtä paljon. Joustava valuuttakurssi toisin sanoen periaatteessa vähentää vientihintojen vaihteluja kotimaanvaluutassa mitattuna. Tätä kuvataan kuviossa 1 Suomelle koko viennin yksikköhintojen osalta vuosien 1980 ja 1995 välillä.

Markkamääräiset hinnat ovat keskimäärin olleet vakaampia kuin vastaavat valuuttamääräiset hinnat. Valuuttakurssin muutokset ovat siis vaimentaneet maailmanmarkkinahintojen muutoksia. Samalla se on vähentänyt valuuttamääräisten hintojen muutoksista aiheutuneita häiriöiden välittymistä Suomeen. Suomen viennin markkamääräiset yksikköhinnat ovat vaihdelleet -5 ja +13 prosentin välillä, kun taas valuuttamääräiset hinnat ovat vaihdelleet -11 ja +18 prosentin välillä. Markkamääräiset hinnat ovat myös heilahdelleet vähemmän kuin vastaavat valuuttamääräiset¹. Toteutuneilla nimellisen valuuttakurssin muutoksilla on siis ollut Suomen viennin suhdanteita ja vientiyritysten

¹ Vaihtelujen keskimääräistä suuruutta voi mitata esim. keskihajonnalla, joka kertoo kuinka paljon toteutuneet kurssimuutokset ovat vaihdelleet keskiarvon ympärillä. Markkamääräisten vaihtelujen keskihajonta oli 4.2 prosenttiyksikköä ja valuuttamääräisten 7.5 prosenttiyksikköä.

Kuvio 1 Suomen markka- ja valuuttamääräiset Suomen vientihintojen muutokset 1981-1995, prosenttia

kannattavuutta stabiloiva vaikutus. Vaikutus vaihtelee luonnollisesti eri alatoimialoilla.

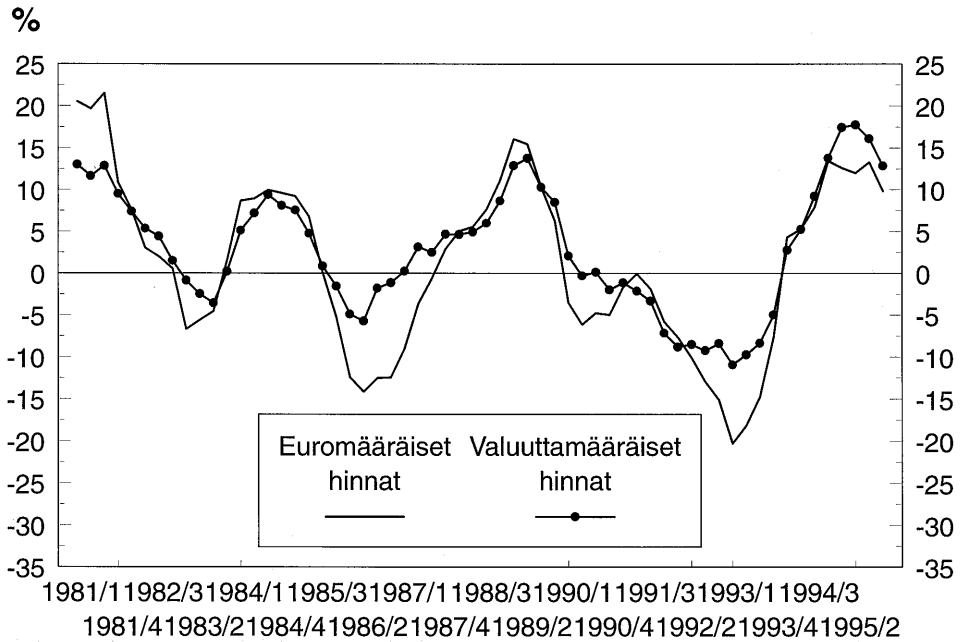
Toisaalta joustavat valuuttakurssit eivät myöskään ole ongelmattomia. Eräs epävakautta aiheuttava tekijä ovat vaihtelut jotka eivät johdu kansantalouden ns. fundamenteista eli vaihteluja joita ei voi perustella talouden perustekijöillä, kuten inflaatiolla, vaihtotaseen kehityksellä jne. Vaihtelut voivat olla huomattavia lyhyellä tähtäimellä. Keskipitkällä aikavälillä valuuttakurssit kuitenkin seuraavat fundamenteja varsin hyvin. Sidottujen, mutta muutettavissa olevien valuuttakurssien järjestelmässä, kuten esim. kapeiden vaihteluvälien ERM-järjestelmässä, taas maa voi joutua maksamaan ns. devalvaatiopreemiota siitä hyvästä että se pitää ovea auki valuuttakurssimuutoksille. Devalvaatiopremio kasvattaa korkoeroa ulkomaille.

Olettaen että Suomi ja Ruotsi molemmat

ovat tarpeeksi pieniä tuottajia maailmanmarkkinoilla, niin että maat eivät pysty vaikuttamaan hintojen kehitykseen omalla käytöksellään eli ovat ns. hinnanottajia, niin silloin maailmanmarkkinahintojen vaihtelut ovat samoja Suomelle ja Ruotsille. Ratkaisevaksi muodostuu silloin valuuttakurssimuutosten hintoja vähentävä vaikutus EMUssa ja toisaalta EMUn ulkopuolella. Toisaalta on siis kyse euron ja Yhdysvaltain dollarin välisen kurssin kehityksestä, toisaalta EMUn ulkopuolelle jäävän maan valuuttakurssin vakaudesta.

Siinä määrin kun euro tulee syrjäyttämään muita valuuttoja hinnoittelu- ja laskutusvaluuttana maailmanmarkkinoilla, valuuttakurssien muutoksista peräisin olevia kannattavuuden vaihteluja ei pääse syntymään. Tuotteiden hinnoittelu ja laskutus asiakkaille tapahtuu silloin kotimaanvaluutassa eurossa. Jäljelle jäävät kuitenkin aidot ulkomaankaupan hinta (ja venti-

Kuvio 2 Euro- ja valuuttamääräiset Suomen vientihintojen muutokset 1981-1995, prosenttia

kysyntä) shokit, joita vastaan ei pysty suojautumaan valuuttakurssin muutoksilla.

Vielä ei voi tarkalleen sanoa missä määrin euro tulee syrjäyttämään muita valuuttoja ulkomaankaupassa, mutta todennäköisesti näin tulee käymään ainakin jossain määrin. Vaikka dollari säilyttäisi suurinpiirtein nykyisen asemansa kansainvälisenä valuuttana, hyvin monet arviot päättyvät siihen että pienemmät EU-valuutat tulevat korvautumaan eurolla. Näin myös EMUn ulkopuolelle jäävät EU-maat siirtyisivät ulkomaankaupassaan käyttämään euroa. Tähän palataan alempana.

On vielä syytä korostaa, että ei ole olemassa tarkkaa arvioita siitä, missä määrin euro syrjäyttää muita valuuttoja. Tämä riippuu monesta seikasta, mm. euron vakaudesta ja miten hyvin se säilyttää ostovoimansa sekä rahoituksen vä-

lityksessä saatavista suurtuotannon eduista.

Kysymykseen Suomen vientihintojen muutoksista rahaliiton jäsenenä ja euron oloissa, voidaan yrittää löytää vastausta vertaamalla valuutta- ja Saksan markkamääräisiä Suomen ulkomaankaupan vientihintoja vuosina 1980-1995. Oletetaan toisin sanoen että EMU:ssa seurataan samanlaista rahapolitiikkaa kuin Saksassa ja että euron kurssiliikkeet olisivat seuranneet Saksan markan liikkeitä. Näin voidaan muuttaa Suomen markkamääräiset vientihinnat Saksan markkamääräisiksi. Saksan markkaa voidaan toisin sanoen käyttää approksimaationa eurosta, olettaen että EMUn rahapolitiikka olisi noudattanut keskimäärin Saksan mallista rahapolitiikkaa. Tulosten mukaan euromääräiset eli Saksan markkamääräiset hinnat olisivat vaihdelleet enemmän kuin valuutta-

määräiset hinnat, joskaan ei dramaattisen paljon, vuosina 1980-1995 keskihajonnalla mitattuna¹. Tätä on kuvattu kuviossa 2.

Laskelma on kuitenkin herkkä oletuksille EMUssa harjoitettavasta talous- ja rahapolitiikasta, eikä tämän perusteella voi suoraan vetää sitä johtopäätöstä että kannattavuus olisi vaihdellut enemmän EMUssa kuin sen ulkopuolella. Myös talouspolitiikan ja -kehityksen puitteet muuttuvat EMUssa (Erkkilä ja Widgrén 1996).

Toisaalta erityisesti Saksa haluaa varmistua siitä, että EMUssa tullaan harjoittamaan tiukkaa talous- ja rahapolitiikkaa, joka eroaa mahdollisimman vähän Saksan keskuspankin Bundesbankin seuraamasta politiikasta. Erityisesti Saksan keskuspankki painottaa voimakkaasti, että talous- ja rahaliiton lähentymiskriteereistä pidetään kiinni jopa aikataulun lykkäämisen uhalla. Näin se haluaa varmistaa että EMUsta tulee mahdollisimman vakaa valuutta-alue.

3.2 Vaihotosuhde

Vaihtotaseen kannalta vientihintojen lisäksi tärkeitä ovat tuontihinnat. Vienti- ja tuontihintojen samansuuntainen muutos neutraloi vaikutukset vaihtotaseen kannalta. Yritystasolla panoshintojen samansuuntaisella muutoksella vientihintoihin nähden on yritysten kannattavuutta vakauttava tulos. Vienti- ja tuontihintojen suhdetta kutsutaan vaihtosuhteeksi.

Vaihotosuhde on aiemmin ollut Suomen ja Ruotsin kaltaisissa, pienissä suhdanneherkissä

¹ Vaihtelujen keskimääräistä suuruutta voi mitata esim. keskihajonnalla, joka kertoo kuinka paljon toteutuneet kurssimuutokset ovat vaihdelleet keskiarvon ympärillä. Euromääräisten hintojen keskihajonta oli 10.2 prosenttiyksikköä ja valuuttamääräisten oli 7.5 prosenttiyksikköä.

talouksissa talouspolitiikkaa voimakkaasti rajoittava tekijä. Se on ollut taloudellisten häiriöiden keskeinen lähde. Vaihotosuhteen äkillinen huononeminen on usein johtanut devalvaatioihin ja sen paraneminen on toisaalta taas usein johtanut talouden ylikuumenemiseen.

Vaihotosuhde siis kuvastaa ulkomaankaupan häiriöalttiutta ja suhteellisen vaihtosuhteen, eli kahden maan vaihtosuhteiden suhde, muutokset kunkin maan ulkomaankaupasta peräisin olevien häiriöiden suuruutta suhteessa toisiinsa. Suhteellinen vaihtosuhte kuvastaa siis kahden maan vaihtosuhteen muutosten suuruutta. Mitä pienempiä suhteellisen vaihtosuhteen heilahtelut ovat, sitä suuruudeltaan samanlaisempia ulkomaankaupasta peräisin olevat häiriöt ovat. Maat ovat silloin suurinpiirtein yhtä suhdanneherkkiä – häiriöiden keskimääräisellä suuruudella mitaten – ja tarvitsevat myös samanlaista suhdannepolitiikkaa.

Suomen ja Ruotsin suhteellisen vaihtosuhteen muutokset ovat keskimäärin pienempiä kuin Suomen vastaavan vaihtosuhteen muutokset Saksan, Ranska, Ison-Britannian ja Tanskan kanssa (Erkkilä ja Widgrén 1996). Vaihotosuhteen muutosten suuruudella mitaten Suomen ja Ruotsin muutokset ovat keskimäärin samanlaisempia, kuin Suomen ja muiden maiden välillä. Muutosten suuruuden lisäksi ne myös ajoittuvat läheisimmin eli korreloivat parhaiten ajoituksen suhteen Suomen ja Ruotsin välillä.

Suomen ja Ruotsin suhteellisen vaihtosuhteen muutokset viittaavat suhdanteiden samanlaisuuteen ja niistä seuraavaan talouspolitiikan samanlaiseen vireyteen.

Ulkomaankaupasta riippuvalle maalle erityisesti vaihtosuhteessa tapahtuvat muutokset ovat tärkeä häiriöiden lähde. Historiassa Suomi ja Ruotsi ovat usein reagoineet tähän valuutan ulkoista arvoa alentamalla eli devalvoimalla.

Näin ne ovat pystyneet ainakin tilapäisesti parantamaan kilpailukykyään.

Siinä määrin kuin vaihtosuhteen muutokset Suomen ja Ruotsin välillä myös tulevaisuudessa muuttuvat suhteellisen samanaikaisesti ja toinen maista menee EMUun, toisen jäädessä ulos, voidaan mahdollisesti nähdä kilpailukyvyn – ainakin tilapäistä – paranemista EMU-maan kustannuksella. Tähän ei välttämättä tarvita perinteistä devalvaatiota, jossa valuutan ulkoista arvoa muutetaan yhdellä kertaa. Valuutta voi myös trendinomaisesti heiketä kellunnassa tai suhteellisen leveän valuuttaputken sisällä.

Kuten luvussa 2 nähtiin, Suomi ja Ruotsi ovat läheisiä kilpailijoita toisilleen ulkomaankaupassa. Epäedullinen vaihtosuhteen kehitys, jos se tapahtuu samanaikaisesti molemmille maille, voisi siten aiheuttaa ongelmia jos euron vaihtokurssi osoittautuisi joustamattomaksi.

Tällaisessa tilapäisessä vaihtosuhteen huononemisessa EMUn ulkopuolinen maa voisi sopeutua ainakin osittain nimellistä valuuttakurssiaan muuttamalla. Olettaen että kyseinen EMU-maa on liian pieni kokonaisuuden kannalta, jotta euron kurssi joustaisi, joutuu EMUssa oleva kansantalous sopeutumaan karsimalla reaalisiä kustannuksiaan eli tekemään ns. sisäisen devalvaation. Omia kustannuksiaan joutuu silloin leikkaamaan absoluuttisesti, koska nimellinen valuuttakurssi on annettu eli sidottu, eikä sitä alentamalla pysty alentamaan suhteellista kustannustasoa.

Tätä potentiaalista ongelmaa lieventää se seikka, että talous- ja rahaliitossa vaihtotaseen merkitys perinteisessä mielessä häviää nykyisestä (Kiander 1996). Tämä puolestaan antaa enemmän aikaa sopeutumiselle, koska vaihtotaseen vajeesta johtuvat korkoshokit häviävät EMUssa. Kotimaiset korot onkin mahdollista saada pysyvästi alhaisemmiksi, koska deval-

vaatiopreemiosta johtuva korkoero häviää EMUssa. Suomi saisi näin enemmän aikaa sopeutumiselle, mitä Ruotsi ei saisi sen jäädessä EMUn ulkopuolelle.

Vaihto- ja maksutasetta suhteessa rahaliiton muihin jäseniin ei perinteisessä mielessä seurata enää EMUssa. Samalla sen laskeminen hankaloituu. Vaihtotaseen vaje merkitsee kuitenkin, niinkuin EMUn ulkopuolellakin, että maa velkaantuu ulkomaille – joko EMUun tai EMUn ulkopuolelle. Velkaantuminen EMUssa tekee edelleen – niinkuin tähänkin asti – yritykset, kotitaloudet ja julkisen sektorin alttiiksi koron muutoksille, vaikkakin velkaantumisen tilastointi muuttuu ja vaikeutuu. Siksi myös vaihtosuhteella ja vaihtotaserajoitteella on edelleen merkitystä EMUssa. Jäljelle jäävät EMUssa aidot ulkomaankaupan hinta (ja kysyntä) shokit.

Periaatteessa tällä voi olla haitallisia vaikutuksia Suomen ja Ruotsin keskinäiseen kilpailutilanteeseen, jos Ruotsi päättää jäädä ulos EMUsta Suomen mennessä mukaan. Suomen vienti EMUn ulkopuolisiin maihin saattaisi vaikeutua, jos suhdanteet ajoittuvat eri lailla Suomessa kuin muualla EMUssa, mutta kuitenkin suurinpiirtein samalla tavalla Suomessa ja Ruotsissa. On erittäin epätodennäköistä, että Euroopan keskuspankki EKP antaisi erityisesti painoa Suomen erityisongelmille, vaan pikemminkin se seuraisi koko EMUn keskimääräistä kehitystä. Esimerkki tästä voisi olla samanaikainen vientihintojen pudotus ja vahvistuva euro.

Maailmanmarkkinoilla käytössä olevat tuotteiden ja palveluiden hinnoittelussa käytettävä valuutta saattaa erota saman tuotteen tai palvelun laskutusvaluutasta. Jälkimmäinen on se valuutta jota yritykset käyttävät laskuttaessaan asiakkaitaan myymästään tavarasta tai palvelusta. Tuotteiden hinnat taas ilmoitetaan maail-

manmarkkinoilla niiden hinnoitteluvaluutassa.

3.3 Viennin laskutusvaluutta

Jos hinnoittelu- ja laskutusvaluutta eroavat toisistaan, kotimaanvaluutassa laskettuihin vientituloihin vaikuttavat silloin myös laskutusvaluutan kurssi. Jos maailmanmarkkinahinnat laskevat, voi laskutusvaluutan ja kotimaanvaluutan välinen kurssi tarjota mahdollisuuden kompensoida tämä. Taulukossa 3 on kuvattu Suomen viennin laskutusvaluutan jakaumaa koko viennin ja sen eri alatoimialojen osalta vuodelta 1994.

Taulukosta käy ilmi sekä Yhdysvaltain dollarin ja Ruotsin kruunun suuri osuus Suomen viennin laskutusvaluutasta. Niiden yhteenlaskettu osuus vuonna 1994 oli 35 prosenttia koko viennistä. Kruunu on suhteellisen tärkeä laskutusvaluutta puutavarassa, sen osuus vuonna 1994 oli melkein kolmannes. Koko viennistä sen osuus oli pienempi, vain 10 prosenttia.

Oleellista tässä yhteydessä on miten kruunun kurssi verrattuna euroon tulee kehittymään. Jos vaihtosuhteen heiketessä tai muun häiriön tapauksessa kruunu pyrkii devalvoitumaan ja mitä euro ehkä ei tekisi, silloin kruu-

nussa laskuttavat suomalaiset vientiyritykset saavat vähemmän vientituloja euroissa lasketuna. Niiden ruotsalaiset kilpailijat taas hyötyvät kruunun vahvistumisesta.

Niin kauan kun Ruotsin kruunun osuus on vain kymmenesosa Suomen viennin laskutuksesta, ei se tuottane ylitsepääsemätöntä vaivaa kruunun devalvoituessa. Joillakin toimialoilla, esim. puutavaran viennissä, se voi kuitenkin muodostua ongelmaksi. Onhan se tärkein laskutusvaluutta melkein kolmanneksen osuudella.

Toisaalta tilanne ei ole muuttumaton, puutavaran viennissä Ison-Britannian punta oli pitkään tärkein laskutusvaluutta, ennen kuin Ruotsin kruunu nousi tärkeimmäksi valuutaksi. Valuuttakurssimuutosten kielteisten seurausten minimoiseksi tavaroiden ja palvelusten maailmanmarkkinahinnoittelussa ja viennin laskutuksessa on käytettävä kotimaanvaluuttaa niin paljon kuin mahdollista. Nykyinen tilanne muuttuu EMUssa, kun EMUun menevien maiden valuutat korvautuvat eurolla. Silloin eurosta tulee Suomen viennin suurin yksittäinen laskutusvaluutta.

Jos tämän lisäksi euro syrjäyttää muita, EMUun kuulumattomia valuuttoja, kuten Yh-

Taulukko 3 Suomen viennin laskutusvaluutan jakauma vuonna 1994, prosenttia

Valuutta	Koko vienti	Puutavara	Paperi	Perusmetallit	Metallituotteet, koneet, elektroniikka ja sähkö
USD	25	8	21	28	27
DEM	15	19	17	15	15
FIM	18	15	7	13	25
SEK	10	27	5	12	10
GBP	9	13	16	9	6
Yht.	77	82	66	77	83

Lähde: Erkkilä ja Widgrén 1996

dysvaltain dollaria tai Ruotsin kruunua, valuuttakurssimuutosten haitalliset seuraukset vähenevät edelleen. Yhä suurempi osa ulkomaankauppaa siirtyy käytäväksi eurossa.

4 Johtopäätökset

Tässä pohditaan Suomen ja Ruotsin EMU-ratkaisujen suhdetta toisiinsa ja miten Ruotsin ratkaisu vaikuttaa Suomen hyötyihin ja haittoihin Euroopan talous- ja rahaliitosta eli nettohyötyyn. Ruotsin ratkaisu on yksi, joskaan ei ainoa tekijä, joka vaikuttaa Suomeen asemaan rahaliiton jäsenenä. Sama pätee tilanteessa, jos Suomi päättäisi jäädä ulos EMUn kolmannesta vaiheesta ja Ruotsi ottaisi käyttöön yhteisen rahan.

Yhteisestä rahasta on saatavissa mikrotaloudellisia tehokkuushyötyjä. Nämä tulevat EMU-valuuttojen keskinäisestä valuutanvaihtokustannusten poistumisesta, valuuttakurssiriskin suojautumiskustannusten pienenemisestä, pääoman paremmasta kohdentumisesta EMU-tasolla ja kilpailun lisääntymisestä (kun hinnat ilmoitetaan samassa valuutassa).

Kaikki nämä hyödyt ovat suurempia mitä enemmän EMUun menevät maat käyvät ulkomaankauppaa keskenään tai mitä suuremmat investointi- ja pääomavirrat ovat maiden kesken. Valuutanvaihtokustannukset ovat sitä suurempia mitä enemmän maat käyvät kauppaa keskenään. Kun maat käyvät enemmän kauppaa keskenään eri valuutoissa, myös kustannukset niiden vaihtamisesta toisiinsa nousevat. Vaihtotarve poistuu kokonaan, jos kansalliset valuutat korvataan yhteisellä valuutalla.

Myös kilpailu tavaramarkkinoilla lisääntyy, mitä suurempi osa tietyn, annetun EMU-maan tuonnista tulee muualta EMU-alueelta, koska hintavertailujen tekeminen koti- ja ulkomaiden välillä helpottuu, kun hinnat ilmoitetaan yhteis-

sessä valuutassa.

Pääoman paremmasta kohdentumisesta tulevat säästöt ovat niinkään suurempia, mitä suurempia ovat pääomavirrat eli määrät EMUun osallistuvien maiden kesken. Tämä johtuu valuuttakurssiriskin poistumisesta ja korkotasojen yhtäläistymisestä maiden kesken, jolloin mainitut tekijät eivät vaikuta investointien määräytymiseen.

Suomen ja Ruotsin keskinäinen ulkomaankauppa on suhteellisen suurta. Ruotsiin suuntautuvan viennin osuus Suomen kokonaisviennistä n. 10 prosenttia, kun taas Suomen osuus Ruotsin kokonaisviennistä on karkeasti ottaen n. puolet tästä eli 5 prosenttia.

Ruotsin liittyessä EMUun kaikki yhteisen rahan tarjoamat tehokkuushyödyt tietenkin kasvavat, koska Ruotsi on Suomen tärkeimpiä ulkomaankauppakumppaneita. Ruotsin osuus Suomen koko ulkomaankaupasta (vientii ja tuonti) on 9 prosenttia eli toiseksi tärkein, yksittäinen, maa, Saksan jälkeen. Ydin-EMUn osuus Suomen ulkomaankaupasta vuonna 1995 olisi ollut 35 prosenttia.

Suomesta ulkomaille suuntautuneiden suorien sijoitusten määrästä noin kolmannes suuntautui Ruotsiin vuonna 1996. Suomesta ulkomaille suuntautuneista kumuloituneista sijoituksista eli ns. pääomakannasta, noin viidennes on Ruotsissa. Niinkään Suomesta ulkomaille suuntautuneista finanssi- eli ns. portfoliosijoitusten virroista sekä kannasta iso osuus on Ruotsissa.

Yhteisen valuutan taloudellista tehokkuutta lisäävä vaikutus on suurempi jos Ruotsi liittyy EMUn kolmanteen vaiheeseen, joskaan se ei häviä kokonaan Ruotsin jäädessä ulos.

Suomen kokonaisviennistä noin puolet kilpalee suoraan Ruotsin kanssa. Suomalaiset yritykset kohtaavat kilpailua Ruotsista pääasiassa paperin ja pahvin, puutuotteiden sekä puu-

tavaran viennissä. Perusmetallien viennissä Ruotsi on Suomen tärkeä kilpailija. Samaten molemmat maat ovat sähköteknisten tuotteiden ja teollisuuden eri voimakoneiden ja moottoreiden suhteellisen suuria viejiä.

Yksistään metsäteollisuuden osuus Suomen kokonaisviennistä on suoraan runsas kolmannes. Epäsuorasti Suomen riippuvuus metsäteollisuuden viennistä on tätä suurempi, kun tähän lisätään metsäteollisuudesta riippuvat muut toimialat, esim. alihankkijat. Perusmetalliteollisuuden vientiosuus on melkein 6 prosenttia.

Suomen ja Ruotsin viennin pitkälle samanlaisen erikoistumisen johdosta Suomen nettohyötyjen kannalta on tärkeää että haitat pystytään minimoimaan, joita saattaa syntyä jos Ruotsi jää ulkopuolelle.

On tärkeää turvata Suomen viennin kilpailukyky tilanteessa, jossa Suomi on EMUn jäsen ja Ruotsi jää sen ulkopuolelle. Siksi on tärkeää huolehtia siitä, että Ruotsi ei saa väliaikaista kilpailuetua esim. antamalla valuuttansa heiketä.

Olettaen että Suomi ja Ruotsi molemmat ovat niin pieniä tuottajia että ne eivät pysty vaikuttamaan maailmanmarkkinahintojen kehitykseen, niin maailmanmarkkinahintojen vaihtelut ovat samoja Suomelle ja Ruotsille. Ratkaisevaksi muodostuu silloin valuuttakurssimuutosten hintoja vähentävä vaikutus EMUssa ja toisaalta EMUn ulkopuolella. Toisaalta on siis kyse euron ja Yhdysvaltain dollarin välisen kurssin kehityksestä, toisaalta EMUn ulkopuolelle jäävän maan valuuttakurssin vakaudesta.

Siinä määrin kun euro tulee syrjäyttämään muita valuuttoja hinnoittelu- ja laskutusvaluuttana maailmanmarkkinoilla, valuuttakurssien muutoksista peräisin olevia kannattavuuden vaihteluja ei pääse syntymään. Tuotteiden hinnoittelu ja laskutus asiakkaille tapahtuu silloin kotimaanvaluutassa eurossa. Jäljelle jäävät kui-

tenkin aidot ulkomaankaupan hintashokit, joita vastaan ei pysty suojautumaan valuuttakurssin muutoksilla.

Todennäköisesti euro tulee syrjäyttämään ainakin jossain määrin muita valuuttoja. Monet arvioivat että ainakin pienemmät EU-valuutat tulevat korvautumaan eurolla. Näin myös EMUn ulkopuolelle jäävät EU-maat siirtyisivät ulkomaankaupassaan käyttämään euroa.

Epäedullinen vaihtosuhteen kehitys, jos se tapahtuu samanaikaisesti Suomen ollessa EMUssa ja Ruotsin sen ulkopuolella, voisi aiheuttaa ongelmia jos euron vaihtokurssi osoittautuisi joustamattomaksi.

Tilapäisessä vaihtosuhteen huononemisessa EMUn ulkopuolella oleva Ruotsi voisi sopeutua ainakin osittain antamalla nimellisen valuuttakurssinsa heiketä. Heikkenevä valuutta toisaalta helposti nostaa korkoja. Jos euron kurssi ei joustaisi, joutuisi EMUssa oleva kansantalous sopeutumaan karsimalla reaalisia kustannuksiaan eli tekemän ns. sisäisen devalvaation.

Tätä potentiaalista ongelmaa lieventää se, että talous- ja rahaliitossa vaihtotaseen merkitys perinteisessä mielessä häviää nykyisestä, mikä antaa enemmän aikaa sopeutumiselle. Vaihtotaseen vajeesta johtuvat korkoshokit häviävät EMUssa. Suomi saisi enemmän aikaa sopeutumiselle, mitä Ruotsi ei saisi sen jäädessä EMUn ulkopuolelle.

Ulkomaankaupan hinnoittelu- ja laskutusvaluutan erotessa toisistaan, kotimaanvaluutassa laskettuihin vientituloihin vaikuttaa silloin myös laskutusvaluutan kurssi. Jos maailmanmarkkinahinnat laskevat, voi laskutusvaluutan ja kotimaanvaluutan välinen kurssi tarjota mahdollisuuden kompensoida tämä.

Ruotsin kruunun osuus on vain kymmenesosa Suomen viennin laskutuksesta, eikä se tuottane ylitsepääsemätöntä vaivaa kruunun de-

valvoituessa. Joillakin toimialoilla, esim. puutavaran viennissä, se voi kuitenkin muodostua ongelmaksi, onhan kruunun osuus melkein kolmannes.

Valuuttakurssimuutosten kielteisten seurausten minimoiseksi tavaroiden ja palvelusten maailmanmarkkinahinnoittelussa ja viennin laskutuksessa on käytettävä kotimaanvaluuttaa niin paljon kuin mahdollista. Nykyinen tilanne muuttuu EMUssa, kun EMUun menevien maiden valuutat korvautuvat eurolla. Silloin eurosta tulee Suomen viennin suurin yksittäinen laskutusvaluutta.

Sen lisäksi euro saattaa syrjäyttää muita, EMUun kuulumattomia valuuttoja. Valuuttakurssimuutosten haitalliset seuraukset vähenevät edelleen. Yhä suurempi osa ulkomaankauppaa käydään eurossa.

Kirjallisuus

Erkkilä, M (1997): European Integration and Foreign Direct Investment: Finnish Foreign Direct Investment Flows in 1975-1994 with

Emphasis on the Host Country Characteristics and Implications for EMU Membership, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, *Keskusteluaiheita* No. 587. Helsinki

Erkkilä, M ja Widgrén, M (1996): *Suomi ja sisämarkkinoiden toiminta EMUssa*, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, sarja B 129. Helsinki.

Jonung, L ja Sjöholm, F (1996): Bör Finland och Sverige bilda en valutaunion?, *Ekonomiska Smafundets Tidsskrift* nr. 3-4 1996

Kaitila, V (1996): *EMU yritysten näkökulmasta*, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, sarja B 128. Helsinki.

Kiander, J (1996): Teollisuuden ja työmarkkinoiden sopeutuminen Euroopan talous- ja rahaliittoon, Palkansaajien tutkimuslaitos, *Tutkimuksia* 62. Helsinki.

Kotilainen, M, Alho, K ja Erkkilä, M. (1994): *Suomen valmistautuminen EMU-jäsenyyteen*, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, sarja B 103. Helsinki.